

I¹.

1. Í flestum löndum setja menn á bækur annatveggja þann fróðleik, er þar innanlands hefir gjörzt, eðr þann annan, er minnisamligastr þikkir, þó at annarsstaðar hafi heldr gjörzt, eða lög sín setja menn á bækur, hver þjóð á sína túngu. En af því at túngurnar eru úlíkar hver annari, þær er or einni

¹⁾ *De tempore: scriptum esse hunc tractatum non longe post Arii mortem, mihi fidem facit, quod auctor nulla scripta historica monumenta islandica memoret, nisi Arii Thorgilsis filii (1067 + 1148), qui suo Libello de Islandis (Schedis) ultimam manum non imposuit ante 1135 vel 1136 (Werlauff de Ario multisc. p. 27). Hinc mihi verisimile fit, hunc de quo agimus tractatum scriptum esse antequam ceteræ historiæ Islandicæ scribi cœptæ sunt, i. e. numero rotundo ante annum 1160 (Sturl. 2, p. 107, "Nestar sögur, er hér hafa gjörzt á Íslandi, voru ritaðar, áðr Brandr biskup andaðiz" (1201). Raskius in ed. Ed. Snorr. præf. p. 6, magnam quidem partem tractatum grammaticorum Olavo Hvítaskáld adscribit, cetera vero pluribus aliis auctoribus, tractatum secundum a tractatu primo discernens, Ed. Sn. p. 288, not. *). Tempus, quo (tres primi) tractatus grammaticæ scripti sint, feliciter restringit ad tempora Waldemarorum (primi et secundi), Daniæ regum, c: ad annos 1157-1241 (Forsög til en videnskabelig dansk Retskrivningslære af R. Rask, Havn. 1826, p. 83), quod prope accedit ad meam sententiam, qui putem primum tractatum scriptum esse ante 1160, et tertium ante 1259. Sed celeb. Werlauffius (de Ario multisc. p. 64, not. 5) hæc aliter accipit: "videmus hinc (quod sola opera historica Arii h. l. citantur), inquit, quanto in pretio scripta Nostri (i. e. Arii) vel integro seculo post ejus mortem habita sint, quum is solus instar omnium nominatim citetur". At enim vero, si integris centum annis post mortem Arii, i. e. 1248, septem annis post mortem Snorræ Sturlæi, quum jam longe maxima pars historiæ Islandicæ et Norvegicæ esset literis mandata, hic tractatus scriptus fuit, equidem nescire me fateor, quid sibi velit orthographus noster, dicens, se alphabetum Islandicæ condidisse, ut leges,*

I.

1. Apud plurimas gentes literis mandari solent aut res scitu dignæ, quæ intra patriam gestæ sunt, aut res quæ maxime memorabiles existimantur, licet extra patriam gestæ fuerint; item leges, quas nationes sua quæque lingua literis mandant. Quoniam vero linguæ, quamvis ex una eademque lingua declinaverunt

ut geneologiæ, ut sacræ interpretationes, ut denique opera Arii facilius scribi legique possent. De auctore: Islandicum fuisse, verba docent, þá hefir ek ok ritað oss Íslendingum stafrof; eundemque haud mediocriter literatum, ipse tractatus monstrat: nam non solum ei notum fuit alphabetum latinum (§ 1. 8), græcum (§ 1. 4. 7), hebraicum (§ 1. 7), anglosaxonicum (§ 1), scoticum (§ 7), sed et adfert (§ 5) unum distichon ex Catonis Dionysii distichis de moribus, quod recte et subtiliter in sermonem islandicum transtulit. Aliquot locis alphabetum islandicum vetustissimum (Thoroddo-Arianum) respicere videtur, nempe § 2, ubi mentionem injicit sermonis Danici, literis regularibus (vulgaribus) expressi, et § 7, literæ þ, novissime in alphabetum receptæ, nec non Titulorum (notarum, scribendi compendiorum), ut qui antea in alphabeto fuerint. Stylus, ut in tali materia, classicus, quanquam adhibet auctor voces ex mediæ ævi latinitate petitas, ut vers (= sententia, periodus), capitulum, titull, interdumque longiori verborum tractu utitur, præsertim in protasi, v. c. ed. Rask. p. 288. lin. 12-19: p. 275. l. 29: p. 276. l. 5: p. 288. l. 9-16: p. 281. l. 15-21: p. 282. l. 4-8: p. 276. l. 15-20. Pro formis exquisitioribus haberi potest pronomen 1. pers. et negat. partic. a verbis suffixæ, v. c. ritk, sækka, kanka. In argumento tractando auctor liberaliter versatur, sonos acute distinguit, exempla neque anguste neque anxie quærit, interdum audacius ex fabulis ethnicis petens, v. c. ex fabula de gigante Halogiana et Thore lebetem portante. Si quis conjicere velit, auctorem fuisse Gunnarem Björnarem filium, dictum Rúnagunnar, qui sec. Ann. Reg. obiit 1193 (Scr. rer. Dan. 3, 70), temporum ratio non obstat. Ceterum observandum est, orthographiam auctoris ab librario, qui Cod. Worm. exaravit, non observari, nisi in ipsis exemplis, neque tamen accurate.

ok hinni sömu túngu hafa gengizt eða greint: þá þarf úlika stafi í at hafa, en eigi ena sömu alla í öllum, sem eigi rita Grikkir latinustöfum girzkuna, ok eigi Latínúmenn girzkum stöfum latínu, nè enn heldr ebreskir menn ebreskuna hvárki girzkum stöfum nè latínu., heldr ritar sínum stöfum hver þjóð sína túngu. Hverega túngu er maðr skal rita annarrar túngu stöfum, þá verðr sumra stafa vant, af því at eigi finnst þat hljóð í túngunni, sem stafirnir hafa þeir er af gánga. En þó rita enskir menn¹ enskuna latinustöfum, öllum þeim er rættæðir verða í enskunni, en þar er þeir vinnast eigi til, þá hafa þeir við aðra stafi, svá marga ok þesskonar sem þarf, en hina taka þeir or, er eigi eru rættæðir í máli þeirra. Nú eptir þeirra dæmum, allz vèr erum einnar túngu, þó at greint² hafi mjök önnur tveggja eða nakkvat báðar, til þess að hægra verði at rita ok lesa, sem nú tíðist ok á þessu landi bæði lög ok áttvísi, eða þýðingar helgar³, eða svá þau hin spakligu fræði, er Ari Þorgilsson hefir á bækr sett af skynsamligu viti, þá hefir ek ok⁴ ritað oss Íslendingum stafrof, bæði latínustöfum, öllum þeim, er mèr þótti gegna til vârs máls vel, svá at rættæðir mætti verða, ok þeim öðrum, er mèr þótti í þurfa at vera, en⁵ or vâru teknir þeir, er eigi gegna atkvæðum vârrar túngu. Or eru

¹) i. e. *Anglosaxones*, vide Forsög til en videnskabelig dansk Betskrivningslære af R. Rask, Hafn. 1826, p. 83-84. — ²) *ex emendatione Raskii pro: giörz, W.* — ³) *Per leges intelligendæ sunt leges civiles et ecclesiasticæ, eo tempore in Islandia vigentes, o: Gragasa et Jus eccl. Thorlako-Ketilianum, nec non emendationes et additamenta eodem pertinentia. Per sacras*

aut discesserunt, inter se dissimiles sunt, necesse est, dissimiles adhiberi literas, nec easdem omnes in singulis, quemadmodum Græci linguam græcam latinis literis non exprimunt, neque Latini græcis latinam, neque Ebræi ebræam græcis latinisve; sed suam quæque natio linguam suis exprimit literis. Nam quæcunque lingua alius linguæ literis exprimenda est, quædam literæ desunt, eo quod sonus, literis quæ desint proprius, in lingua non invenitur. Verum tamen Angli linguam Anglicam literis latinis, quotquot justæ Anglici sermonis pronuntiationi convenient, exprimunt. Sicubi vero literæ non suppetant, alias adhibent, quot qualesque opus sint, iis exemptis, quæ ipsorum sermonis rectæ pronuntiationi non convenient. Horum igitur exemplum secutus, quum eadem lingua utamur, etsi alterutra admodum, aut utraque aliquantum, mutata sit, ut facilior reddatur scriptio et lectio, quæ hodie etiam hac in terra usurpatur, et legum et genealogiarum, aut sacrarum interpretationum aut etiam ingeniosorum illorum operum historicorum, quæ Arius Thorgilsis filius solerti ingenio literis mandavit: ego quoque nobis Islandis alphabetum conscripsi, quod constat quum literis latinis, quotquot mihi visæ sint nostro sermoni justæque pronuntiationi convenire, tum aliis, quibus opus esse arbitrarer, quum exemissem, quæ nostræ linguæ prolotioni non

interpretationes, in primis vitæ sanctorum (v. c. Sancti Blasii, Andreæ, etc.), et forte libri ascetici, breviaria, in sermonem isl. translata. — ⁴) hæc vocula indicare videtur aut alia opera ab auctore ante hunc tractatum scripta, aut aliorum operam ante eum in concinnando alphabeto positam. — ⁵) sic W.

teknir samhljóðendr nokkurir¹ or latínustafrofi, en nokkurir í gjörfir²; raddarstafir eru³ öngvir or teknir, en í gjörfir mjök margir⁴, því at vár tunga hefir flesta alla hljóðs eða raddar.

2. Nú af því, at samhljóðendr megu ekki mál eða atkvæði gjöra einir við sik, eigi svà at þeir megi nafn hafa án raddarstafi⁵; en at raddarstafnum einum sérhverjum má kveða sem hann heitir, ok at honum kveðr í hverju máli, ok þeir bera svà tign af samhljóðöndum sem almætti af hálfmætti: Þá hefi ek af því fyrri setta þá, bæði í stafrofi ok í umræðu hér nú. Við þá hljóðstafi fimm, er áðr voru í latínu stafrofi: a, e, i, o, u, þar hefi ek við gjörfa þessa stafi sjóra, er hér eru ritnir nú: ρ, ε, ø, γ. — ρ hefir lykkju af *ái*, en hringinn af *ói*, því at hann er af þeirra hljóði tveggja saman blandinn: kveðinn minnr opnum munni en *á*, en meirr en *ó*. ε er ritinn með lykkju *ás*, en með öllum vexti *es*, sem hann er af þeim tveim samfelldr, minnr opnum munni en *á* en meirr en *e*. ø, hann er af hljóði *es* ok *ós* felldr saman, minnr opnum munni kveðinn en *e* ok meirr en *o*, enda ritinn af því með kvisti *es* ok með *ósins* hring. γ er af röddu *is* ok *ús*, görr at einni röddu, kveðinn minnr opnum munni en *i* ok meirr en *ú*, ok skal af því ena fyrri kvísl af höfuðstafs *úi*, sem áðr er þeim í stafrofi skipat. Nú má verða at því, at nokkurr svári svà: ek má fullvel lesa danska tungu,

¹) i. e. q, x, v, z. — ²) i. e. ð, k. — ³) ex emendatione Raskii pro: eun, W. — ⁴) nimirum ρ, ε, ø, γ, item vocales punctatæ et virgatæ. — ⁵) sic, in dat., W.

convenient. Nimirum exemtæ sunt aliquot consonantes alphabeti latini, nonnullæ vero additæ; nullæ exemtæ vocales sunt, additæ vero permultæ: nostra enim lingua plurima habet soni vel vocis elementa.

2. Quum vero consonantes nullum sonum aut vim pronuntiabilem per se solæ exserere queant, adeo ut, vocali aliqua non auxiliante, ne nomen quidem habere possint, unaquæque vero vocalis suo nomine sonoque cuique linguæ proprio pronuntiarum queat; quumque vocales consonantibus præstantiâ tantum antecellant, quantum perfecta potentia imperfectæ: ea de caussa has, quum in alphabeto, tum in hac præsentî dissertatione, priores posui. Quinque illis vocalibus, quæ antea in alphabeto latino erant, has quatuor addidi literas, quæ hic jam scribuntur: ρ, ε, ø, γ. ρ habet semicirculum literæ *a*, circulum vero literæ *o*, eo quod utriusque hujus sono commixtum est, quum proferatur ore minus aperto, quam *a*, magis aperto quam *o*. ε exprimitur semicirculo literæ *a*, integro autem corpore literæ *e*, quum ex his duabus compositum sit, pronuntiatum ore minus aperto quam *a*, magis aperto quam *e*. ø compositum est ex sonis literarum *e* et *o*, minus aperto ore prolaturum, quam *e*, magis aperto quam *o*; quam ob rem per spirulam literæ *e* et circulum literæ *o* exprimitur. γ constat ex sonis literarum *i* et *u* in unum sonum conflatis, prolaturum ore minus aperto quam *i*, magis aperto quam *u*; atque ideo per priorem furculam majusculæ *u* exprimendum est, quod hoc (o: u) in alphabeto priorem locum obtinuerat. Jam fieri potest, ut aliquis opponat:

þó at latínustöfum réttum¹ sé ritað, má ek þó at líkindum ráða hve kveða skal, þó at eigi sé allir stafir rétttræðir í því er ek les; ræki ek eigi hvárt þú ritr ρ ² þitt eða a , [ρ eða e ³, y ok u . En ek svara svá: eigi er þat rúnanna kostr, þó at þú lesir vel eða ráðir vel at líkindum, þar sem rúnar vísa óskýrt, heldr er þat þinn kostr, enda er þá eigi örvænt at þeygi lesa ek vel eða minn maki, ef sá finnst, eða ráða ek vel að líkindum til hvers ens rétta færa skal, ef fleiri vega má færa til réttis en einn veg, þat sem á einn veg er þó ritað, ok eigi skýrt ákveðit, ok skal geta til, sem þú læzt þat vel kunna. En þó at allir mætti nakkvat rétt or gjöra, þá er þó vís vån, at þeygi vili allir til eins færa, ef máli skiptir, allra helst⁴ í lögum; enda tel ek þik þá eigi hafa vel svarat, er þú lætr eigi þurfa í vāru máli þessa níu raddarstafi: a , ρ , e , ρ , i , o , θ , u , y , allra helst ef ek klýf or þessum níu sex greinir ens fjórða tigar, þær er sitt mál gjöri hver, ef glögt eru skilðar. Nú mun ek þessa stafi átta (allz eingi grein er enn á⁵ í gjör) á meðal enna sömu tveggja samhljóða setja sitt sinn hvern, en sýna ok dæmi gefa, hve sitt mál gjöri hverr þeirra við enna sömu stafa fulltíng, í enn sama stað settr hverr sem annarr, ok á þann veg svá gefa dæmi of allan þenna bækling ámeðal enna líkustu

¹) sic, ut videtur, in *W* scriptum fuit manu librarii, sed senior manus supra lineam mutavit in vorum quod ineptius videtur. — ²) o , *W*. — ³) a [sic dedimus; eða ρ , *W*. — ⁴) heldz, *W*. — ⁵) om. *W*, sed necessarie aut addenda est hæc præpositio aut sequens i in casu genitivo ponendum.

Equidem sermonem Danicum satis bene legere possum, etsi literis latinis regularibus exprimatur; nihilo enim minus secundum veri similitudinem conijcere possum, quo modo verba pronuntianda sint, quamvis omnes literæ verborum legendorum cum recta pronuntiatione non congruant; quare non curo, ρ tuum scribas an a , ρ an e , y an u . Cui ego sic respondeo: quod tu ea, quæ literæ obscure monstrent, recte legas, aut secundum veri similitudinem feliciter coniectes, id tuæ peritiæ, non characterum virtuti tribuendum est; at enim verendum est, si verba, uno modo scripta, neque luculenter distincta, pluribus modis quam uno reduci ad rectum sensum possint, faciendaque conjectura sit, cujus faciendæ te peritum esse prædicasti, ne neque ego, neque mei similis, si talis inveniatur, bene legamus aut secundum veri similitudinem conjecturam facimus. Verum enimvero, si vel omnes aliquam rectam facere conjecturam possent, expectari tamen certe potest, si res majoris momenti, in primis juridica, agatur, non omnes velle eandem sententiam ad eundem sensum reducere. Neque te vero bene respondisse judico, si in nostra lingua his novem vocalibus opus esse non putas: a , ρ , e , ρ , i , o , θ , u , y , præsertim si divisis his novem elementis triginta sex species effecero, quarum singulæ, exacte distinctæ, suum quæque sensum reddant. Igitur hæc octo elementa (quandoquidem literæ i nullum adhuc discrimen factum est) diversis vicibus singula interponam iisdem duabus consonantibus, ut proposito exemplo monstrem, quo modo singula, eodem quo cetera loco posita, iisdem adjuvantibus literis, suum quæque sensum faciant: atque hoc modo

greina, þeirra er á stöfunum verða gjörvar: sar, sör; ser, sær; sor, sør; sur, syr. *Sár* veitti maðr mér eitt, *sör* mörg veitta ek honum; [*ser* *sær*; goðinn *sór* enn *sörin*¹; *sur* eru augu *syr*, slík duga betr en springi *yr*.

3. En nú elr hverr þessa stafa níu annan staf undir sér, ef hann verðr í nef kveðinn, enda verðr sú grein svá skýr, at hon má ok máli skipta, sem ek sýni hér nú eptir, ok setð² púnkt fyrir ofan þá er í nef eru kveðnir: har, hár; rø, rø³; þel, þel; fer, fer⁴; isa, isa; orar, órar; øra, øra; þvat, þvat⁵; syna, sýna. *Har* vex á kvikendum, en *hár*⁶ er fiskr; *rø* er eitt trè or seglviðum, en *rø* er hyrning húss; *þel* er á hnefa bundnum, eða hlutr feldar, en *þel* er smíðartól; annat er þat, er sauðrinn heitir *fer*, en annað þat, er hann *fer*⁷ lambs; *i sá* skýja deild, þá er vèr komum í *isa*; *orar*⁸ eru úræktir *órar*; spakt skyldi hit elzta barn, þviat hit ellra má *øra* hið *øra*; þar *vartv at*, er fjáðr klæðit *þvat*⁹;

¹) sic ex emendatione, quæ contextu probatur; a [W ita dedit: sor goðinn sör ein sören, sed desunt exempla vocum "ser, sær", quæ exscriptor haud dubie per incuriam omisit; itaque sor ante goðinn pravum est, item sör post goðinn in exemplo, ubi sor et sör distinguenda sunt; denique pro ein præstat lectio en vel enn. Ceterum quod in exemplis ð occurrit, hoc librario debetur, nam auctor tantum agnoscit þ. — ²) i. e. set ek. — ³) rø, W. — ⁴) fer, W. — ⁵) þvat, W. — ⁶) har, W, i. e. háfr. — ⁷) sic ex emendatione; librarius exemplum neglexit scribendo simpliciter fær. — ⁸) W minus recte: orar. — ⁹) videtur h. l. auctor syllabam va pro semidiphthongo accepisse, ejusque priorem obscurum sonum, ipsi nasalem, cum vocali u in vartu contendisse.

per totum hunc libellum exempla proponam simillimarum distinctionum, quæ in elementis fieri possunt: *sar, sör; ser, sær; sor, sør; sur, syr*. *Sar* (vulnus) inflixit vir mihi unum: *sör* (vulnera) multa infixi illi; (*ser*) *sær*; pontifex adhuc *sor* (juravit) *sörin* (juramenta); lippi (*sur*) sunt oculi porcæ (*syr*), tales majorem præstant utilitatem, quam si elisi fuerint.

3. Jam vero singula horum elementorum aliud ex sese, quando nasali sono proferuntur, elementum gignunt; quæ distinctio tam luculenta existit, ut sensum diversum pariat, quod in sequentibus monstrabo, punctum superimponens iis, quæ nasali sono proferuntur: *har, hár; rø, rø; þel, þel; fer, fer; isa, isa; orar, órar; øra, øra; þvat, þvat; syna, sýna*. *Har* (pilus) crescit in animalibus, *hár* (squalus) vero est piscis; *rø* (antenna) unum est e lignis ad velificationem pertinentibus, *rø* (angulus) est secessus domûs; *þel* (lanugo) est in manipulo^a colligato, aut pars (interior villosa) togæ, *þel* (lima) fabrile instrumentum; aliud est, quod ovis dicitur *fer* (agna), aliud, quod *fer* (concipit) agnum. Interlucabant (*i sa*) dispasæ nubes, quando incidimus in moles glaciales (*isa*); juveniles (*orar*) sunt incuriæ nostræ (*órar*); placidus sit oportet puer natu maximus, nam natu major facile poterit effrenum reddere (*øra*) natu minorem (*øra*); ibi tu præsens aderas (*vartv at*), quo loco dives vestem lavabat (*þvat*); trium filiorum

^a) Accepi h. l. *hnefi* eodem sensu ac *hönd* (*Lærd. lista Fél. rit*, 2, 141. 142). Si *hnefi* proprio sensu accipitur de pugno manûs, *bundinn hnefi* erit pugnus contractus.

